

عوامل مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر

ابراهیم امینی، محمد حسن صیف*، احمد رستگار

چکیده

مقدمه: نظر به ضرورت و اهمیت پرداختن به تاب‌آوری تحصیلی به عنوان یکی از حلقه‌های مفقوده‌ی علت‌یابی برای یافتن انگیزه تحصیلی در نظام آموزشی کشور در دانشگاه، پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر در سال ۱۳۹۴ پرداخت.

روش‌ها: این پژوهش از نوع همبستگی است که در قالب مدل علی به روش تحلیل مسیر انجام شد. برای این منظور ۲۳۷ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب و به پرسشنامه‌های مقیاس تاب‌آوری تحصیلی (ARI) ساموئلز (Samuels)، سرزندگی تحصیلی مارتین و مارشو، خودکارآمدی تحصیلی موریس پاسخ دادند. برای بررسی تحلیل از آمارهای توصیفی و آزمون‌های ضریب همبستگی، تحلیل مسیر و شاخص‌های نیکویی برازش از نرم‌افزار AMOS استفاده گردید.

نتایج: خودکارآمدی تحصیلی و خودکارآمدی اجتماعی بر سرزندگی تحصیلی اثر مستقیم و بر تاب‌آوری اثر غیر مستقیم و معناداری دارد و سرزندگی تحصیلی نیز بر تاب‌آوری تحصیلی دارای اثر مستقیم و مثبت است. اما خودکارآمدی هیجانی بر سرزندگی تحصیلی اثر مستقیم و غیر مستقیم معناداری ندارد.

نتیجه‌گیری: خودکارآمدی عامل تأثیرگذاری بر سرزندگی تحصیلی بود و می‌توان با آموزش مهارت‌های خودکارآمدی، باعث ایجاد سرزندگی تحصیلی شد و با طراحی برنامه‌هایی می‌توان زمینه افزایش تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان، مقابله با استرس و موفقیت تحصیلی را فراهم نمود.

واژه‌های کلیدی: تاب‌آوری تحصیلی، سرزندگی تحصیلی، خودکارآمدی اجتماعی، خودکارآمدی تحصیلی، خودکارآمدی هیجانی.

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / ۱۳۹۶؛ ۱۷(۳۳): ۳۴۳ تا ۳۵۳

مقدمه

عنوان مهم‌ترین پایگاه علمی مرکز پرورش نیروی متخصص، آگاه و باتجربه، نقش بسیار مهمی در این میان ایفا می‌کند. تحصیل در دانشگاه برای تعدادی از دانشجویان اعم از دختران و پسران همراه با نگرانی و فشار است (۱). افت تحصیلی یکی از مشکلات عمده در کیفیت مراکز آموزش عالی کشور محسوب می‌شود که به دلیل اتلاف وقت و هزینه‌های جاری و ایجاد مشکلات روحی- روانی و اجتماعی برای دانشجویان از اهمیت زیادی برخوردار بوده و عدم کنترل آن موجب پایین آمدن سطح علمی و کارایی کشور در سال‌های آتی می‌شود (۲). دوران تحصیل دانشگاهی برای بسیاری از دانشجویان، به ویژه دانشجویان پزشکی، ممکن است همراه با آسیب‌های جدی باشد که می‌توانند در بروز

از آن جا که نیروی انسانی، ارزنده‌ترین سرمایه هر کشور است، پیشرفت و بالندگی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کشورها در گرو تربیت نیروی متخصص، رشد علمی و افزایش سطح آگاهی افراد آن جامعه خواهد بود. رسالت اصلی نظام‌های آموزشی، تربیت نیروی انسانی لازم برای این رشد و پیشرفت به شمار می‌رود و دانشگاه به

* نویسنده مسؤؤل: دکتر محمدحسن صیف (دانشیار)، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. seyfstudent@gmail.com
ابراهیم امینی، کارشناسی ارشد، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. ebrahim257@gmail.com؛ دکتر احمد رستگار (استادیار)، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. rastegar_ahmad@yahoo.com
تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۷/۷، تاریخ اصلاحیه: ۹۵/۹/۱۴، تاریخ پذیرش: ۹۶/۲/۹

آسیب‌های روان‌شناختی دخیل بوده و به تبع آن، موجب اُفت عملکرد تحصیلی دانشجویان بشوند. بنابراین، ضرورت دارد پس از شناخت این عوامل و قبل از مزمن شدن و بروز آثار مخرب آنها از راه‌های مختلف، مانند مشاوره، در جهت کاهش اثر منفی آنها اقدام شود. پژوهشی که در برخی از دانشگاه‌های علوم پزشکی صورت پذیرفته نشان داده است که انجام مشاوره‌های تحصیلی و مراقبت‌های روان‌شناختی در بهبود افت تحصیلی مؤثر بوده است. شناخت عوامل مشکل ساز حین دوره تحصیل و برنامه‌ریزی برای پیشگیری و رفع آن ضرورت دارد و لازم است چارچوب خاصی برای حل این معضل پیش‌بینی شود (۳).

شناسایی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی به عنوان یکی از عوامل مهم در پیشگیری از افت تحصیلی و بهبود وضعیت تحصیلی دانشجویان در این دوره می‌تواند امری مهم تلقی گردد. توجه به تاب‌آوری تحصیلی را می‌توان از تحقیقات گسترده‌ای که در سال‌های اخیر در مورد این سازه انجام شده است، استنباط کرد. همچنین در میان ابعاد تاب‌آوری، تاب‌آوری تحصیلی از اهمیت به سزایی برخوردار است. به طور کلی با شروع پژوهش در مورد این سازه، پژوهشگران سعی داشته‌اند که عوامل و فرآیندهای مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی را شناسایی کنند (۴).

تاب‌آوری تحصیلی اشاره به سطوح بالای انگیزش پیشرفت و عملکرد، علی‌رغم حوادث و شرایط استرس‌زایی دارد که دانش‌آموزان در مدرسه با آن مواجه‌اند (۵). تاب‌آوری ظرفیت بازگشتن از دشواری پایدار و ادامه‌دار و توانایی در ترمیم خویشتن است. این ظرفیت انسان می‌تواند باعث شود تا او پیروزمندانه از رویدادهای ناگوار بگذرد و علی‌رغم قرار گرفتن در معرض تنش‌های شدید، شایستگی اجتماعی، تحصیلی و شغلی او ارتقا یابد. تاب‌آوری تحصیلی به بهبود آموزش دانشجویان در معرض شکست تحصیلی منجر می‌شود.

سرزندگی تحصیلی به صورت توانایی فراگیران برای موفقیت در برخورد با موانع و چالش‌های تحصیلی که در مسیر زندگی تحصیلی معمول هستند، تعریف شده

است (۶). دهقانی به نقل از به وسیله مارتین و مارش (Martin & marsh) مفهوم سرزندگی تحصیلی به عنوان روش بررسی واکنش‌های سازنده و مثبت برای انواع موانع تجربه شده به وسیله دانش‌آموزان در دوره‌ی جاری زندگی تحصیلی یا مدرسه از قبیل فشارهای امتحانات پر مخاطره، دریافت نمرات ضعیف و امثال آن، مطرح شده است (۷). پوتواین (Putwain) و همکاران سرزندگی تحصیلی به پاسخ مثبت، سازنده و انطباقی به انواع چالش‌ها و موانعی که در عرصه‌ی مداوم و جاری تحصیلی، تجربه می‌شوند، اشاره دارد. سرزندگی تحصیلی، تاب‌آوری تحصیلی را در چارچوب زمینه‌ی روانشناسی مثبت منعکس می‌کند (۸). سرزندگی تحصیلی به صورت توانایی فراگیران برای موفقیت در برخورد با موانع و چالش‌های تحصیلی که در مسیر زندگی تحصیلی معمول هستند، تعریف شده است. سرزندگی به عنوان یکی از مؤلفه‌های بهزیستی ذهنی در بسیاری از نظام‌های پژوهشی مطرح است. وقتی فردی کاری را به طور خودجوش انجام می‌دهد نه تنها احساس خستگی و ناامیدی به او دست نمی‌دهد، بلکه احساس می‌کند انرژی و نیروی او افزایش یافته است. به طور کلی حس درونی سرزندگی شاخص معنادار سلامت ذهنی است (۹).

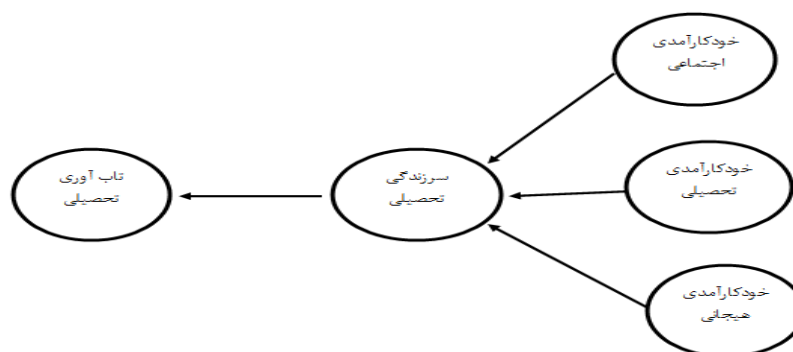
یکی از تعبیرهایی که برای باور فرد از توانایی‌ها و قابلیت‌هایش بکار برده می‌شود خودکارآمدی است، که توسط بندورا مطرح شده است و بخش عمده‌ی نظریه‌ی او را تشکیل می‌دهد. بندورا از میان مهم‌ترین عوامل در تبیین رفتارها، فعالیت‌ها و کنترل کارکرد انسانی، هیچ کدام را تأثیرگذارتر از خودکارآمدی نمی‌داند. از دیدگاه بندورا، خودکارآمدی، قضاوت فرد از توانایی خود برای انجام یک فعالیت خاص، مقابله با موانع و دستیابی به اهداف مطلوب در یک موقعیت مشخص است (۱۰). بندورا خودکارآمدی را "قضاوت افراد در مورد توانایی‌هایشان برای سازمان‌دهی و اجرای یک سلسله کارها به منظور رسیدن به انواع تعیین شده‌ی عملکردها"، تعریف نموده است (۱۱). از مجموع تعاریف و ویژگی‌های بیان شده در خصوص خودکارآمدی می‌توان انتظار داشت که خود کارآمدی با سرزندگی تحصیلی

تجربه ناکامی‌ها را هنوز هم به فعالیت ادامه می‌دهیم (۱۳). به نقل از ابوالقاسمی، مارتین و مارش (Martin & marsh) معتقد است میزان تاب‌آوری در کاهش یا افزایش انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان نقش مهمی دارد. مارتین در مطالعه دانش‌آموزان دبیرستانی نشان داد که عامل خودکارآمدی، کنترل، برنامه‌ریزی اضطراب پایین و پشتکار پیش‌بینی‌کننده‌های مهم تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان هستند (۱۴).

با توجه به مباحث مطرح شده سؤال اساسی پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی و سهم هر یک از این عوامل یا مؤلفه‌ها در میان دانشجویان علوم پزشکی استان بوشهر است. پژوهشگران سعی داشته‌اند که عوامل و فرآیندهای مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی را شناسایی کنند. در پژوهشی که توسط دولت‌آبادی و محمدی صورت گرفته نشان داد که تاب‌آوری تحصیلی می‌تواند پیش‌بینی‌کننده ابعاد خودکارآمدی باشد. همچنین در تحقیق دهقانی‌زاده و حسین چاری و پژوهش گمنام و همکاران بر نقش پیش‌بینی‌کننده ابعاد خودکارآمدی تحصیلی بر سرزندگی تحصیلی صحت‌گذاشته است. اما تحقیقی که بر تأثیر ابعاد خودکارآمدی بر تاب‌آوری تحصیلی با واسطه سرزندگی تحصیلی پردازد در ایران انجام نشده است بنابراین مسأله اساسی در این تحقیق مطابق مدل مفهومی زیر ارائه شده است (شکل ۱).

مرتبط باشد؛ زیرا خودکارآمدی تحصیلی که یکی از حوزه‌های اصلی خودکارآمدی است در ارتباط با احساس توانایی فرد در اداره فعالیت‌های یادگیری، احاطه بر موضوع درسی و برآورده کردن انتظارات تحصیلی است. بنابراین خودکارآمدی تحصیلی می‌تواند بطور مستقیم نگرش فرد را در مواجهه با مشکلات تحصیلی به سمت مثبت سوق دهد و موجب شود تا فرد سرزندگی تحصیلی بالاتری داشته باشد؛ از سوی دیگر سرزندگی تحصیلی که برای سازگاری تحصیلی، مقابله و فائق آمدن بر مشکلات و چالش‌های تحصیلی تعریف شده است متأثر از طرز توانایی کنترل و عملکرد مثبت است؛ که مبین خودکارآمدی هیجانی است؛ همچنین خودکارآمدی اجتماعی که موجب سازگاری بین فرد می‌شود می‌تواند سرزندگی تحصیلی را نیز افزایش دهد زیرا سرزندگی تحصیلی موجب سازگاری تحصیلی می‌شود که یکی از جنبه‌های سازگاری تحصیلی توانایی مدیریت روابط بین فردی است (۱۲).

در زمره پیش‌آیندهای روانی، خودکارآمدی را می‌توان از عوامل مؤثر بر سرزندگی تحصیلی دانست که توسط بندورا در قالب نظریه شناختی - اجتماعی مطرح گردید و خودکارآمدی را مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده فعالیت‌هایی می‌داند که بر می‌گزینیم. خودکارآمدی است که موجب می‌شود تا پس از سرخوردگی یا رویارویی با

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش‌ها

این پژوهش در قالب مدل علی به روش تحلیل مسیر انجام شده است. در واقع در این روش هم‌زمان تحلیل عامل تأییدی و تحلیل مسیر انجام می‌گیرد. از آن جا که یافته‌های این تحقیق می‌تواند در مراکز آموزش عالی مورد استفاده استادان و دانشجویان قرار گیرد، از بُعد هدف از نوع کاربردی و به لحاظ جمع‌آوری داده‌ها از نوع توصیفی (از نوع همبستگی) است و بر اساس فرمول کوکران با ضریب خطای ۶ درصد از مجموع ۲۱۴۶ نفر دانشجوی مشغول به تحصیل (۷۵۱ دانشجوی پسر و ۱۳۹۵ دانشجوی دختر) در دانشگاه علوم پزشکی بوشهر تعداد ۲۳۷ نفر (۸۳ نفر پسر و ۱۵۴ نفر دختر) دانشجوی به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بر اساس جنسیت و دانشکده به عنوان نمونه آماری تحقیق برگزیده شدند. معیار ورود به این مطالعه شامل دانشجویان کارشناسی و دکتری مشغول به تحصیل در این دانشگاه بودند که حداقل ۲ ترم از تحصیل آنها گذشته باشد. به منظور انتخاب نمونه‌ها ابتدا آمار دانشجویان هر رشته از آموزش دانشگاه گرفته شده و براساس نسبت دانشجویان در هر رشته به کل دانشجویان دانشگاه، تعداد نمونه‌های مربوط به هر رشته تعیین شدند. سپس با مراجعه به دانشکده‌های مربوطه و اخذ برنامه کلاسی دانشجویان هر رشته، با حاضر شدن در کلاس درس و کسب اجازه از استادان، با توضیح و بیان هدف پژوهش در کلاس‌های منتخب، پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی در بین دانشجویان توزیع شد و شرکت‌کنندگان با رضایت و آگاهانه در این تحقیق شرکت نمودند.

به منظور سنجش متغیرها و جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه‌های استاندارد استفاده گردید. روایی محتوایی پرسشنامه‌ها توسط متخصصان مورد بررسی و تأیید قرار گرفته است. پرسشنامه‌های مورد استفاده شامل پرسشنامه تاب‌آوری تحصیلی (ARI) در سال ۲۰۰۴ توسط ساموئلز (Samuels) (۱۵) ساخته شد و در ایران این پرسشنامه توسط سلطانی‌نژاد و همکاران هنجاریابی شد. در هنجار ایرانی تعداد سؤالات این

پرسشنامه به ۲۹ سؤال تقلیل یافته است و دارای طیف ۵ گانه (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم) است. ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه تاب‌آوری تحصیلی در پژوهش حاضر برابر با ۰/۷۲ به دست آمد. ابزار مورد استفاده دیگر، پرسشنامه سرزندگی تحصیلی با الگوگیری از مقیاس سرزندگی تحصیلی مارتین و مارش (۱۶) توسط حسین چاری و دهقانی زاده هنجاریابی شده و ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۰ به دست آمد و دارای ۹ سؤال طیف ۵ گانه (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم) است. ضریب پایایی آن در پژوهش حاضر برابر با ۰/۸۰ محاسبه شد.

ابزار سوم مورد استفاده، پرسشنامه خودکارآمدی است که در سال ۲۰۰۱ توسط موریس (Moris) و با اقتباس از پرسشنامه خود کارآمدی بندورا و همکاران (۱۷) ساخته شد. پرسشنامه خودکارآمدی شامل ۲۳ ماده است که از سه خرده آزمون خود کارآمدی اجتماعی، خود کارآمدی تحصیلی و خود کارآمدی هیجانی تشکیل شده است خرده آزمون خودکارآمدی اجتماعی که شامل هشت ماده اول پرسشنامه است، خرده آزمون خود کارآمدی تحصیلی شامل هشت ماده دوم پرسشنامه است و خرده آزمون خودکارآمدی هیجانی شامل هفت ماده آخر پرسشنامه است و دارای طیف ۵ گانه (بسیار زیاد، زیاد، تا حدودی، کمی و اصلاً) است. در مطالعه موریس علاوه بر بررسی روایی هم‌گرا و اگرایی مقیاس، پایایی کل مقیاس ۰/۷۰، خودکارآمدی اجتماعی ۰/۷۸، خود کارآمدی هیجانی ۰/۸۰ و خودکارآمدی تحصیلی ۰/۸۷ گزارش شده است. در مطالعه طهماسیان همسانی درونی کل مقیاس ۰/۷۳، خودکارآمدی اجتماعی ۰/۶۶، خودکارآمدی هیجانی ۰/۸۴ و خودکارآمدی تحصیلی ۰/۷۴ گزارش شد (۱۸). در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ هر یک از خرده آزمون‌های خود کارآمدی به ترتیب خودکارآمدی اجتماعی ۰/۶۶، خودکارآمدی تحصیلی ۰/۷۴ و خودکارآمدی هیجانی ۰/۸۴ محاسبه شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از آزمون‌های ضریب همبستگی، تحلیل مسیر و شاخص‌های نیکویی

۲۱/۶۲±۲/۰۶ بود. تعداد، ۳۷ نفر از دانشکده پزشکی (۱۶/۳ درصد)، ۷۶ نفر از دانشکده پیراپزشکی (۳۳/۵ درصد)، ۳۲ نفر از دانشکده دندانپزشکی (۱۴ درصد)، ۴۹ نفر از دانشکده پرستاری (۱۵/۲ درصد) و ۴۹ نفر از دانشکده بهداشت و مامایی (۲۱ درصد) صورت گرفت. به منظور بررسی ارتباط خطی بین متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید. یافته‌ها در جدول ۱ نشان داده شده است.

برازش و نرم‌افزارهای AMOS و SPSS-20 استفاده شد.

نتایج

از تعداد ۲۳۷ پرسشنامه توزیع شده تعداد ۹ پرسشنامه به دلیل عدم دقت یا نقص در پاسخ‌گویی مورد تحلیل قرار نگرفت و در تحلیل نهایی نمونه پژوهشی به ۲۲۸ نفر (۷۹ پسر و ۱۴۹ دختر) تقلیل یافت (میزان پاسخ‌دهی ۹۶/۲٪). میانگین سنی شرکت‌کنندگان در این تحقیق

جدول ۱: ماتریس همبستگی متغیرها متغیرهای پژوهش

متغیر	خود کارآمدی اجتماعی	خود کارآمدی تحصیلی	خود کارآمدی هیجانی	سرزندگی تحصیلی	تاب‌آوری تحصیلی
خود کارآمدی اجتماعی	۱				
خود کارآمدی تحصیلی	**۰/۳۱۸	۱			
خود کارآمدی هیجانی	**۰/۳۷۰	**۰/۴۴۴	۱		
سرزندگی تحصیلی	**۰/۴۵۴	**۰/۵۰۲	**۰/۳۴۳	۱	
تاب‌آوری تحصیلی	**۰/۳۹۶	**۰/۴۶۴	**۰/۲۲۱	**۰/۶۱۵	۱

تحصیلی دارا هستند و از نظر آماری ($\alpha=0/01$) معنادار هستند (جدول ۱).

از میان متغیرها، به ترتیب متغیرهای سرزندگی تحصیلی (۰/۶۱۵)، خودکارآمدی تحصیلی (۰/۴۶۴)، خودکارآمدی اجتماعی (۰/۳۹۶)، خودکارآمدی هیجانی (۰/۲۲۱) بالاترین تا پایین‌ترین ضریب همبستگی را با تاب‌آوری

جدول ۲: برآوردهای ضرایب اثر مستقیم

مسیر شاخص	برآورد استاندارد نشده	خطای استاندارد برآورد	برآورد استاندارد شده	نسبت بحرانی	معناداری
خودکارآمدی اجتماعی ← سرزندگی تحصیلی	۰/۶۰۷	۰/۱۱۳	۰/۵۰۶	۵/۳۶۷	۰/۰۰۰۱
خود کارآمدی هیجانی ← سرزندگی تحصیلی	-۰/۱۱۲	۰/۱۰۶	۰/۰۹۱	-۱/۰۶۱	۰/۲۸۹
خود کارآمدی تحصیلی ← سرزندگی تحصیلی	۰/۰۲۰	۰/۱۶۷	۰/۵۲۴	۴/۸۰۱	۰/۰۰۰۱
سرزندگی تحصیلی ← تاب‌آوری تحصیلی	۰/۷۰۷	۰/۰۹۰	۰/۸۱۵	۷/۸۱۹	۰/۰۰۰۱

C.R بالای ۱/۹۶ مورد قبول است

برابر با ۰/۵۲۴ و با توجه به مقدار نسبت بحرانی ۴/۸۰۱ در سطح معناداری ۰/۰۱ معنادار است. اما اثر مستقیم خودکارآمدی هیجانی بر سرزندگی تحصیلی برابر با ۰/۰۹۱ و با توجه به مقدار نسبت بحرانی ۱/۰۶۱ در سطح معناداری ۰/۲۸۹ معنادار نیست؛ همچنین اثر مستقیم

همان‌طور که در داده‌های جدول ۲ مشاهده می‌شود، اثر مستقیم خودکارآمدی اجتماعی بر سرزندگی تحصیلی برابر با ۰/۵۰۶ و با توجه به مقدار نسبت بحرانی ۵/۳۶۷ در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ معنادار است. اثر مستقیم خودکارآمدی تحصیلی بر سرزندگی تحصیلی

سرزندگی تحصیلی بر تاب‌آوری تحصیلی برابر با ۰/۸۱۵ و با توجه به مقدار نسبت بحرانی ۷/۸۱۹ در سطح

جدول ۳: برآورد ضرایب اثر غیر مستقیم

مسیر شاخص	برآورد استاندارد نشده	خطای استاندارد برآورد	برآورد استاندارد شده	معناداری
خودکارآمدی اجتماعی ← تاب‌آوری تحصیلی	۰/۴۲۹	۰/۰۷۸	۰/۴۱۳	۰/۰۰۱
خودکارآمدی تحصیلی ← تاب‌آوری تحصیلی	۰/۵۶۷	۰/۰۸۸	۰/۴۲۷	۰/۰۰۲
خودکارآمدی هیجانی ← تاب‌آوری تحصیلی	-۰/۰۷۹	۰/۰۸۲	-۰/۰۷۴	۰/۳۳۱

جدول ۴: شاخص‌های نکویی برازش تاب‌آوری تحصیلی

شاخص	مقدار	دامنه قابل قبول
آزمون نیکویی برازش مجذور کای (CMIN)	۲۸۲۱/۰۳	
درجه آزادی (df)	۱۶۳۹	$p < ۰/۰۵$
ارزش p	۰/۰۰۰۱	
نسبت مجذور کای به درجه آزادی (CMIN/DF)	۲/۳۳۱	$CMIN/DF < ۰/۰۵$
شاخص نیکویی برازش (GFI)	۰/۹۴۸	$GFI > ۰/۰۹$
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	۰/۹۷۲	$CFI > ۰/۰۹$
شاخص ریشه‌ی میانگین مجذور پس‌ماندها (RMR)	۰/۰۳۷	$RMR < ۰/۰۵$
ریشه میانگین مجذور خطای تقریب (RMSEA)	۰/۰۷۵	$RMSEA < ۰/۰۸$

مدل تحلیل مسیر بر مبنای ضریب بتا است که بطور معمول ضریب بتای رگرسیونی با یک خطای برآورد همراه هستند از این رو باید در ارائه نتایج برآورد استاندارد مد نظر قرار گیرد. همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود اثر غیرمستقیم خودکارآمدی اجتماعی با واسطه‌گری سرزندگی تحصیلی بر تاب‌آوری تحصیلی برابر با ۰/۴۱۳ در سطح معناداری ۰/۰۰۱ معنادار است. همچنین اثر غیرمستقیم خودکارآمدی تحصیلی بر تاب‌آوری تحصیلی برابر با ۰/۴۲۷ در سطح معناداری ۰/۰۰۲ نیز معنادار است، اما اثر غیرمستقیم خودکارآمدی هیجانی بر تاب‌آوری تحصیلی برابر با ۰/۰۷۴ در سطح معناداری ۰/۳۳۱ معنادار نیست.

برازندگی مدل تاب‌آوری تحصیلی

پس از برآورد پارامترها، برازش مدل نهایی پژوهش با استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری و نیز با استفاده از نرم‌افزار AMOS مورد بررسی قرار گرفت. به منظور تصمیم‌گیری در خصوص برازش مطلوب مدل باید شاخص‌های NFI و CFI و RMSEA مد نظر قرار گیرد تا در دامنه قابل قبول قرار داشته باشد (۱۸).

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود نتایج به دست آمده، نشان‌دهنده این است که اکثر شاخص‌های ارائه شده در دامنه قابل قبول قرار دارد و از برازش مناسب مدل تاب‌آوری تحصیلی حکایت دارد. به عبارت دیگر، مدل تاب‌آوری تحصیلی با داده‌های مشاهده شده انطباق کامل دارد و با پذیرش خطای $p < ۰/۰۰۱$ قابل تعمیم به جامعه‌ی پژوهش است.

بحث

هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی است که از جمله این عوامل می‌توان به ابعاد خودکارآمدی و سرزندگی تحصیلی اشاره نمود. نتایج این مطالعه نشان داد که بین خودکارآمدی اجتماعی و سرزندگی تحصیلی رابطه معنادار مثبتی وجود دارد و دانشجویانی که از خودکارآمدی اجتماعی بالاتری بهره می‌برند از سرزندگی تحصیلی بهتری نیز برخوردارند. موريس معتقد است فرد ارتباطات اجتماعی خود را توسعه می‌دهد تا زندگی را لذت بخش و فشارهای محیطی را مدیریت نماید (۱۹). این نتیجه با یافته‌های دهقانی‌زاده و حسین چاری که سرزندگی تحصیلی و ادراک از الگوی ارتباطی خانواده؛ نقش واسطه‌ای خودکارآمدی را در دانش‌آموزان بررسی نموده‌اند هم-

(Friborg)، و همکاران (۲۳) هم‌سو است. همچنین با توجه به برآورد اثرات غیرمستقیم این تحقیق، نتایج نشان می‌دهد خودکارآمدی اجتماعی به طور غیر مستقیم تأثیر مثبتی بر تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان دارد و خودکارآمدی اجتماعی دانشجویان، کاهش انفعال و سازگاری فرد با مشکلات اجتماعی، تاب‌آوری تحصیلی بهتری را سبب می‌شود و همچنین موجب انگیزش بیشتر فرد در رویارویی با چالش‌ها و مشکلات تحصیلی می‌گردد. بنابراین مدیریت هرچه بهتر روابط میان فردی، تاب‌آوری تحصیلی بیشتری را فراهم خواهد نمود (۲۴). همچنین می‌توان این گونه بیان کرد که خودکارآمدی اجتماعی و رضایت از خویشتن برای تعدیل درماندگی‌های اجتماعی سبب می‌شود که از تاب‌آوری تحصیلی مناسبی برخوردار گردند (۲۵). به نقل از آقا محمدی، به عقیده‌ی بندورا خودکارآمدی از مهم‌ترین عوامل در رشد ارتباطات سالم اجتماعی است که زندگی فرد را لذت بخش نموده و او را قادر می‌سازد تا با فشارهای طولانی مدت مقابله کند. حس ایمن از خودکارآمدی باعث ایجاد ارتباطات اجتماعی مثبت و سالم می‌گردد (۲۶).

بر اساس یافته‌های این پژوهش، همچنین متغیر خودکارآمدی تحصیلی به طور غیرمستقیم پیش‌بینی‌کننده‌ی مثبتی برای تاب‌آوری تحصیلی است. یافته پژوهش چنیگری آشتیانی و همکاران حاکی از آن است که دانشجویان با باور خودکارآمدی تحصیلی بالا که معتقدند از عهده‌ی انجام تکالیف درس خاصی بر می‌آیند برای یادگیری و مطالعه‌ی آن درس از راهبردهای پیچیده یادگیری استفاده می‌کنند. آنها از مطالب درس یادداشت‌برداری کرده، مطالب جدید را با مطالب فراگرفته شده‌ی قبلی ربط می‌دهند و با استفاده از اطلاعات منابع دیگر، به فهم بیشتر آن مطلب می‌رسند. این دانشجویان با تهیه‌ی نمودار، جدول و مطالعه‌ی یادداشت‌ها و مطالب مهم درس ذهن خود را سازمان می‌بخشند، همچنین در مورد مطالب جدید از خود سؤال می‌کنند (۲۷)، با تأمل بر آن صحت و سقم آن را بررسی نموده و از طریق ارتباط بین نظرات خود و مطلب مورد نظر، به یادگیری بهتر آن

خوانی دارد (۷). همچنین یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین خودکارآمدی تحصیلی و سرزندگی تحصیلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این نشان‌دهنده اهمیت جنبه تحصیلی دانشجویان است و جنبه‌های تحصیلی نسبت به مسائل اجتماعی و هیجانی بیش‌تر مورد توجه قرار می‌دهند (۲۰) که با نتایج پژوهش حسین چاری و دهقانی زاده هم‌سو است. خودکارآمدی اجتماعی که موجب سازگاری بین فردی می‌شود می‌تواند سرزندگی تحصیلی را نیز افزایش دهد زیرا سرزندگی تحصیلی موجب سازگاری تحصیلی می‌شود که یکی از جنبه‌های سازگاری تحصیلی توانایی مدیریت روابط بین فردی است (۱۲). یافته‌های این تحقیق با نتایج پژوهش مرادی، دهقانی‌زاده و سلیمانی خشاب هم‌سو است (۱۹). همچنین نتایج تحلیل‌ها نشان داد که خودکارآمدی هیجانی نمی‌تواند پیش‌بینی مثبت و معناداری برای سرزندگی تحصیلی باشد، لذا می‌توان نتیجه گرفت که علی‌رغم این که موفقیت دانشجویان در چالش‌های تحصیلی پراهمیت است و موفقیت در موارد مذکور همان سرزندگی تحصیلی است، نمی‌توان با تقویت خودکارآمدی هیجانی، سرزندگی تحصیلی دانشجویان را تقویت کرد. بر این اساس، یافته مورد نظر با نتایج تحقیقات حسین چاری و دهقانی‌زاده (۷)؛ گمنام و همکاران (۱۲)؛ فلویید (Floyd) (۲۱) هم‌سو است.

نتیجه این پژوهش گویای آن است که سرزندگی تحصیلی اثر مثبت و معناداری بر تاب‌آوری تحصیلی دارد. همچنین می‌توان با ایجاد جو تعامل، مشارکتی، تکالیف جذاب و تأکید بر معناداری و با اهمیت بودن تکالیف و مسائل مربوط به محیط تحصیلی بپردازند و از این طریق بر خودکارآمدی و سرزندگی تحصیلی فراگیران بیافزایند (۷). دویجن (Duijn) باور دارد که افراد دارای سرزندگی تحصیلی به رویارویی موفق و کارآمد در برابر استرس‌ها با وجود بروز پیشامدهای ناگوار امیدوار هستند، از توانایی یافتن معنی در تجارب آشفته‌ساز برخوردارند و به نقش خود به عنوان فرد ارزنده و با اهمیت باور دارند. نتایج این تحقیق با پژوهش‌های دویجن (Duijn) و همکاران (۲۲) و فریبرگ

تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به رابطه مثبت و معنادار خودکارآمدی با سرزندگی تحصیلی، با تقویت خودکارآمدی می‌توان سرزندگی تحصیلی دانشجویان را بهبود بخشید تا زمینه موفقیت تحصیلی آنان فراهم گردد. همچنین با توجه به تأثیر مستقیم و معنادار سرزندگی تحصیلی بر تاب‌آوری تحصیلی با ارائه برنامه‌هایی در سطح خرد و کلان، شرایط مناسب برای ارتقای سرزندگی تحصیلی و در نتیجه افزایش توان ماندگاری تحصیلی یا تاب‌آوری تحصیلی را برای دانشجویان فراهم نمود، این یافته‌ها بیانگر این است که می‌توان با ارائه یک برنامه جامع و منظم، ارائه تکالیف مشکل، فراهم آوردن فرصت موفقیت در کارهای کلاس و آزمون‌ها و ایجاد چالش‌های کلاسی به ارتقای خودکارآمدی و سرزندگی تحصیلی در آنها کمک کرد. همچنین اساتید می‌توانند با ایجاد جو تعامل، مشارکتی، تکالیف جذاب و تأکید بر معناداری و با اهمیت بودن تکالیف و مسائل مربوط به محیط تحصیلی بپردازند و از این طریق بر خودکارآمدی و سرزندگی تحصیلی دانشجویان بیفزایند. با توجه به هدف پژوهش حاضر مبنی بر بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری تحصیلی دانشجویان و همچنین با توجه به نتایج پژوهش‌های انجام شده و نتایج این پژوهش می‌توان با طراحی برنامه‌هایی زمینه افزایش تاب‌آوری تحصیلی و مقابله با استرس را فراهم نمود. آموزش مهارت‌های خودکارآمدی می‌تواند تاب‌آوری تحصیلی و به دنبال آن رضایت از زندگی را افزایش دهد.

قدردانی

این مقاله حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تحقیقات آموزشی بود که در دانشگاه علوم پزشکی بوشهر انجام شده است. بدین وسیله از مدیریت محترم دانشگاه و کلیه شرکت‌کنندگان که با صبر و بردباری ما را یاری نمودند سپاس‌گزاری می‌گردد.

دست می‌یابند و به این طریق از تاب‌آوری تحصیلی بیش‌تری برخوردارند (۲۸). دانشجویانی که دارای خودکارآمدی هیجانی‌اند با هیجان‌های درونی خود به وسیله تسلی بخشیدن، تسکین دادن خودشان، تبریک گفتن به خودشان و یا حل مسأله با ابراز هیجانات و احساسات در یک شیوه‌ای که به لحاظ اجتماعی قابل قبول و مناسب می‌توانند با یک وضعیت دشوار تحصیلی کنار بیایند (۲۹). اما نتایج این تحقیق نشان داد که خودکارآمدی هیجانی با واسطه‌گری سرزندگی تحصیلی نمی‌تواند پیش‌بینی‌کننده معناداری برای تاب‌آوری تحصیلی باشد.

از جمله محدودیت‌های این پژوهش تعداد زیاد سؤالات پرسشنامه‌ها بود که به طولانی شدن زمان اجرای آن انجامید که بر مقدار دقت پاسخ‌های شرکت‌کنندگان بی‌تأثیر نبوده است و ممکن است برخی از افراد از ارائه پاسخ واقعی خودداری کرده و پاسخ غیرواقعی داده باشند. کمبود پژوهش‌های انجام شده یا حداقل گزارش شده به خصوص در مورد سرزندگی و تاب‌آوری تحصیلی تحصیلی نیز از محدودیت‌های پژوهش بود. همچنین به این دلیل که این پژوهش فقط در سطح دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر صورت گرفته است از این رو نمی‌توان نتایج آن را به سایر دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی تعمیم داد مگر این که در آینده تحقیقاتی هم‌سو با آن صورت گرفته یا در سطح وسیع‌تری انجام پذیرد. بنابراین پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های مشابه آتی جهت گردآوری داده‌ها علاوه بر پرسشنامه از سایر ابزارها و به خصوص مصاحبه با دانشجویان و اساتید به عنوان مکمل استفاده گردد؛ همچنین شرایط محیطی متفاوت نیز می‌تواند بر رفتار و نگرش دانشجویان تأثیر بگذارد، لذا مطالعات آینده می‌توانند با تکرار و گسترش مطالعه حاضر در دانشگاه‌های دیگر، انجام شود و نتایج با یکدیگر مقایسه شوند.

نتیجه‌گیری

در مجموع پس از بررسی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری

منابع

1. Amin Y. [Investigate the relationship between personality traits of tenacity and resiliency with academic success at the University of Medical Sciences in 1391]. [dissertation]. Tehran: Army Islamic Republic of Iran University of Medical Sciences; 2012. [Persian]
2. Ghamari F, Mohammadbeigi A, Mohammadsalehi N. [The association between mental health and demographic factors with educational in the students of arak universities]. Journal of Babol University of Medical Sciences. 2010; 12(suppl 1): 118 -124. [Persian]
3. Shams B, Farshidfarid M, Hassan Zadeh A. [Effect Of Counseling On The Achievement Of University Students With Dropout]. Iranian Journal of Medical Education. 2000; 1(1) : 36-41. [Persian]
4. Ranjbar M. [The mediating role of goal orientation in the relationship between cohesion and family flexibility and resiliency school][dissertation]. Shiraz: Shiraz university; 2013. [Persian]
5. Close W, Solberg S. Predicting achievement, distress and retention among lower-income Latino youth. Journal of Vocational Behavior. 2007; 72(1): 31-42.
6. Rolf JE. Resilience: An interview with Norman Garmezy. In: Glantz MD, Johnson JL, editors. Resilience and development: Positive life adaptations. New York, NY: Kluwer Academic/Plenum; 1999: 5-14.
7. Dehghani Zadeh MH, Hosein-chari M. [Sarzendegiye Tahsili Va edrak Az Olgooye Ertebatiiye Khanevadeh; Naghshe Vaseteiyye Khodkaramadi]. Majaleye Motaleat Amoozesh Va Yadgiri. 2012; 4(2): 21-47. [Persian]
8. Putwain DW, Connors L, Symes W, Douglas-Osborn E. Is academic buoyancy anything more than adaptive coping?. Anxiety Stress Coping. 2012; 25(3): 349-58.
9. Pourabdol S, Sobhi Gharamaki N, Abasi M. [Comparison of Academic Procrastination and Academic vitality with and without specific learning disorder] Journal Of Learning Disabilities. 2015 ; 4(3): 22 - 38. [Persian]
10. Alaei Kharaem R, Narimani M, Alaei Kharaem S. [A comparison of self-efficacy beliefs and achievement motivation in students with and without learning disability]. journal of learning disabilities. 2012 ; 1(3): 85 -104. [Persian]
11. Rabbani Z, Yuosofi F. [Baresiyye Naghshe Vasetegari Jahatgiriye Hadaf Dar rabete Khodkaramadi va Arzashe Taklif Ba Anvae Rahbordhaye Shenakhti]. Majaleye Motaleat Amoozesh Va Yadgiri. 2012; 4(2): 49-80. [Persian]
12. Gomnam A , Esmaili AA, Miri MR. [The relationship between self-efficacy and academic vitality gifted students][dissertation]. Birjand: Islamic Azad University Of Birjand; 2014. [Persian]
13. Bandura A, Adams NE. Analysis of self-efficacy theory in behavior change. cognitive theory. Cognitive Therapy and Research. 1977; 1(4) : 287-310
14. Abolghasemi A. [The relationship of resilience, self-efficacy and stress with life satisfaction in the students with high and low educational achievement]. Journal of Psychological Studies. 2011; 7(3): 131-152. [Persian]
15. Soltani nejad M, Asiyabi M, Adhami B, Yoosefian S. [Baresiye Shakhshaye Ravansanji Porseshname Tabavar TahsiliARI]. Faslnameh Andazegiriye Tarbiati. 2015; 4(15): 17-35. [Persian]
16. Martin AJ, Marsh HW. Academic buoyancy and its psychological and educational correlates: A construct validity approach. Psychology in the Schools. 2006; 43(3): 267-282.
17. Bandura A, Barbaranelli C, Caprara GV, Pastorelli C. Multifaceted impact of self-efficacy beliefs on academic functioning. Child Dev. 1996; 67(3): 1206-22.
18. Tahmasian K. [Self-Efficacy Questionnaire Kids (SEQ-C)]. [cited 2014 Mar 12]. available from: <http://edu-admin.ir>. [Persian]
19. Moradi M, Dehghanizadeh MH , Soleymanikhesab AA. [Hemayat ejtemaei edrak shodeh va sarzendegi tahsili naghshe vaseiteie bavarhaye khodkaramedi tahsili]. Journal of Teaching and Learning Studies. 2015; 7(1): 1-24. [Persian]
20. Yousefi F. [The Relationships Between Parenting Styles, Social Skills, And Some Aspects Of Self-Concept Among High School Students]. Clinical Psychology Ana Personality. 2007; 1 (22) :37-46. [Persian]
21. Floyd C. Achieving despite the odds: A study of resilience among a group of African American high school seniors. Journal of Negro Education. 1996; 65(2): 181 -189.

- 22- Duijn M, Rosenstie IV, Schats W, Smallembroek C, Dahmen R. Vitality and health: A lifestyle programme for employees. *J Psychosom Res.* 2006; 61(2): 213-9.
23. Friberg O, Hjemdal O, Rosenvinge JH, Martinussen M, Aslaksen PM, Flaten MA. Resilience in relation to personality and intelligence. *J Psychosom Res.* 2006; 61(2): 213-9.
24. Khayyer M, Ostovar S, Latifian M, Taghavi M R, Samani S. [The Study of Mediating Effects of Self-Focused Attention and Social Self-Efficacy on Links between Social Anxiety and Judgment Biases]. *Iranian Journal of Psychiatry & Clinical Psychology.* 2008; 14(1): 24-32. [Persian]
25. Gaudiano BA, Herbert JD. Preliminary psychometric evaluation of a new self-efficacy scale and its relationship to treatment outcome in social anxiety disorder. *Cognitive Therapy and Research.* 2003; 27(5): 537-555.
26. Aghamohammadi S, Kajbaf MB, Neshatdoost HT, Abedi A, Kazemi Z, Sadeghi S.] The effectiveness of self-efficacy, social relations Runaways[. *Journal of Clinical Psychology.* 2011; 3(2): 79-89. [Persian]
27. Changizy Ashtyani S, Shamsi M, Mohammadbeygi A. [Frequency of educational decline and some effective factors of student's opinion in Arak University of Medical Sciences, 2009]. *Arak Medical University Journal.* 2010; 12(4): 24-33. [Persian]
28. Cappella E, Weinstein RS. Turning Around Reading Achievement: Predictors of High School Students' Academic Resilience. *Journal of Educational Psychology.* 2001; 93(4): 758-771.
29. American Psychological Association (A. P. A.). Teaching Resilience, sense of purpose in schools can prevent Depression, Anxiety and Improve Grades, According to Research. University of Pennsylvania; 2009. [cited 2017 May 9]. available from: <http://www.apa.org/news/press/releases/2009/08/positive-educate.aspx>

Factors Affecting Students' Academic Resilience at Bushehr University of Medical Sciences

Ebrahim Amini¹, Mohammad Hasan Seif², Ahmad Rastegar³

Abstract

Introduction: *Given the necessity and importance of addressing academic resilience as one of the less explored areas to find academic motivation in the educational system, the present study aimed to investigate the factors that affect students' academic resilience in Bushehr University of Medical Sciences in 2015.*

Methods: *This correlational study was performed in the form of a causality model by using path analysis model. For this purpose, 237 students of Bushehr University of Medical Sciences were selected by stratified random sampling. Subjects responded to Samuels' Academic Resilience Inventory (ARI), Martin and Marsh's academic vitality, and Morris's academic self-efficacy questionnaires. Data were analyzed in AMOS software using descriptive statistics, correlation coefficient tests, and path analysis and goodness of fit indices.*

Results: *Academic and social self-efficacy had a direct effect on academic vitality and an indirect significant effect on resilience. Academic vitality had a direct positive effect on academic resilience. However, emotional self-efficacy did not have any significant direct or indirect effect on academic vitality.*

Conclusion: *Self-efficacy was an effective factor in academic vitality and teaching self-efficacy skills could lead to academic vitality. Also, programs should be planned to enhance students' academic resilience, coping with stress and academic success.*

Keywords: Academic resilience; academic vitality; social self-efficacy; academic self-efficacy; emotional self-efficacy

Addresses:

¹ MSc, Department of Educational Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: ebrahim257@gmail.com

² (✉) Associate Professor, Department of Educational Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. seyfstudent@gmail.com

³ Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: rastegar_ahmad@yahoo.com